

nimi, vódnimi in peskinimi urami dneve po urah deliti, so bile vendar ure s kolesci in težili, ktere so bile v 11. stoletji iznajdene, bolj složne in ugodne. Začeli so v tem času tudi že ure v zvonikih in sploh na javnih poslopih napravljati. V prvih létih 16. stoletja so žepne ure iznajdili. Ni kmalo kaj lepšega, umnišega in koristnejega od téh mašinic. Današnje dni je ta umetnost kaj spopolnjena.

XII.

V 10. in 11. stoletji so iznajdili mline na sápo, ktere so še le v 16. stoletji Holanci popravili. Konec 13. ali v začetku 14. stoletja so perve orglje zapele; par stoletij pozneje so začeli z oljnatimi barvami malati, in v 14. stoletji z mašinami dnarje kovati. Te iznajdbe vse si Nemci pripisujejo, in Nemeec je bil tudi, kateri je v letu 1440 iznajdel umetnost tiskarstva. Nekaj let sém imamo tudi urnotiskarne, ktere tú in tam namesti človeških rok tudi hlap goni. V sredi 15. stoletja so začeli podobe v baker (kufer) vrezovati in natiskavati, pred nekimi 60 leti pa so dobili perve kamnotise. Tudi to so iznajdbe Nemcov.

Kitajci, Indijani in drugi stari narodi so znali že podobe v les rezati. Pa, kakor marsiktero drugo reč, so Evropejci tudi to umetnost iz novega iznajdili in na višjo stopnjo popolnosti spravili, kakor je kdaj pri družih narodih bila.

V 11. stoletji so prinesli Arabi v Evropo umetnost, iz bombaževine ali pavolje papir delati. V 13. stoletji so znali pa že Evropejci ga iz platna narejati. Že v 14. stoletji so poznali žage in v sredi 16. stoletja so že krajece (špice) klepali.

Bert. Švare je, kakor se bere, v 14. stoletji smodnik ali prah za streljanje (pulfer) iznajdel; pa verjetneje je, da gré ta čast, kakor tudi iznajdba pušk, Kitajcom že v prvih stoletjih po Kristusu. V sredi 17. stoletja je bila zrako-sisalka in električni kolovrat (Elektrisirmašine), iznajdena. Več instrumentov za muziko, zlasti klavir, se pripisuje 18. stoletju. Angleži so še le v sredi pretečenega stoletja s premnogimi iznajdbami sloveti začeli, med kterimi gré hlaponom in železnicam pervo mesto.

XIII.

Egipčani in Kitajci so bili že v starodavnih časih izverstni lončarji. Tudi Greki so lončarsko strugo poznali. Še dandanašnji posnemajo lončarji podobe marsikterih starih posod. Porcelan, najličneje persteno blago, so delali Kitajci že davno davno. Evropejski porcelan so začeli pred kakimi 155 leti najličneje v Saksonii delati.

Razun mesinga je bilo tudi jeklo že starim znano. Kar jeklo zadeva, so v poslednjih časih več, posebno za mašine koristnih sort iznajdili, n. pr. angleško lito jeklo. Avstrijski stotnik Uhaci je današnje dni umetno izdelovanje jekla iz navadnega železa iznajdil, ktero se je po mnogih skušnjah mnogo ličneje in terdneje od angležkega litega pokazalo.

Tudi noži so bili že starim znani, zlasti marsikteri obertnijski noži. Vilic še v starih časih niso imeli, ampak vilicam podobne orodja so rabili. Kavó so Arabi prvi pili. V naše cesarstvo je prišla ta pijača o času, ko so Turki Dunaj oblegovali, pa po poljskem kralji, Sobieski z imenom, odgnani bili. Arabci so tudi umetnost, iz vina žganje delati, v Evropo prinesli. Oni so tudi že znali, kakor se misli, iz sladkorničnega soka sladkor ali cukor kuhati. Ol (pivo) so tudi že stari pili. Piše se pa, da ga je flanderski kralj Gambrin z imenom, prvi kahal *).

*) V Vratislavu v pruski Silezii je bila nekđaj stara podoba tega kralja iz lesa izrezana in pod njo se je bralo v nemškem jeziku:

*Gambrinus werd ich genannt,
War König vom flandrischen Land;
Aus Gerste hab' ich Malz gemacht,
Das Bierbrauen zuerst erdacht:
Drum sollt Ihr die Brauer mit Ehren begaben,
Weil sie einen König zum Meister haben.*

Vse te umetnosti so bile pozneje, zlasti poslednje čase marsikako spopolnjene. Arabi so tudi že vročega vodnega hlapa se posluževali, namreč za kuho jedil. Kako mnogotere so pa iznajdbe v naših časih, s hlapom kuhati, kuriti, mašine goniti itd. je slednjemu omikanemu znano.

Nov lepoznanek časnik. *)

Kar so gospodarju, obertniku, domorodcu in vsakemu omikanemu človeku, ki vediti hoče kaj se po svetu godí, neprecenljive „Novice“, častiti duhovšini „Slov. prijatelj“ in „Zgodnja Danica“, ravno tako nam je potreben v splošno olíko našega jezika list lepoznanek, kakor jih imajo vsi omikani narodi v manjem ali večem številu. Le mi Slovenci ga še zmiraj pogrešamo, čeravno je želja po njem, kakor nam spričujejo mnoge pisma in posamezni glasovi iz raznih krajev naše domovine, razširjena blizo po celi široki Slovenii. Zanašaje se v krepko podporo vseh rodoljubnih Slovincov nočemo dalje odlagati ali čakati; terdni volji in združeni moči vse obveljá. Naznanjamo torej vsem prijateljom našega slovstva, da bo jel že ob novem letu ali malo pozneje izhajati namesto rajne „Bčele“, se vé da, v lepši in bolj doveršeni obliki, nov lepoznanek časopis pod naslovom: **Glasnik**, lepoznanek list za literaturo in umetnost.“ Namenjen omikanim Slovincem po deželi in po mestih, bo obsegal razne po domače pisane sestavke, kakor: pesme, novele in povesti, pripovedke, popisovanja šeg in navad narodov slovanskih, životopise, sestavke krajopisne, zgodovinske in natoroznanske, slovenske prislovice in druge narodske drobtinice, z eno besedo vse, kar se vjema z namenom kratkočasno-podučnega lista. Izhajal bo v veliki osmerki 1. in 15. dan vsakega mesca, vselej 12 drobotiskanih strani. Verh tega bo Glasniku pridjana enkrat (po potrebi dvakrat) v mescu vselej štiri strani drobnega tisa obsegajoča doklada: „Drobtinice jeziko-slovne“, ktera bo obsegala misli in želje posameznih vlastencov v slovničnih zadevah, drobtinice jezikoznanske v pojasnjenje raznih gramatičnih pravil, gradive za slovenski slovar, nabrane po raznih krajih Slovenije, vesti o slovenskih podnarečjih in marsiktere literarne novice. Glasnik z doklado vred bo veljal za pol leta 1 gold. 12 kr. sr., in po pošti prejeman 1 gold. 20 kr. sr.

Preden se vendar dela lotiti zamoremo, je nam treba prav lepih in izverstnih sestavkov. Zatorej se pred vsim drugim obračamo do slovenskih pisateljev s priserčno prošnjo, da nas podpirajo po svojih vednostih in zmožnostih. Da se pisateljem njih trud saj nekoliko poverne, se jim bo plačevalo za tiskano polo po deset goldinarjev sr., za posebno lepe novele pa še več, kolikor nam bodo okolišine pripustile. Vsi sestavki za „Glasnika“ naj bodo v čisti, gladki slovenščini prav mikavno pisani, lahko razumljivi, ne preobširni (saj ne čez dve tiskani poli), kolikor je moč po domačih predmetih osnovani in sploh estetično doveršeni, da bode berilo um in serce požlahnovalo, ne pa mlade serca s praznimi sanjarijami in nečistimi željami napolnovalo. Zatorej nikakor ne bomo mogli jemati sestavkov, v kterih veje z golj duh poželjive posvetnosti, ker so zoper namen našega lista, kterege geslo naj vedno ostane: požlahnovanje uma in serca. Vse naj bo pošteno slovenski nravi primerno, bodi si poduk ali razveseljevanje. Le tako si bo list čedalje več prijatlov in podpornikov pridobival.

Kdor je imel kedaj z vredovanjem kakega časopisa, posebno lepoznankega, kaj opraviti, mu bo gotovo znano, kako težko si je priskerbeti prav lepih sestavkov, posebno novelističnih ali zgodovinskih povest. Da slovenske pisatelje, posebno na tem polji, k večji delavnosti spodbudimo in si tako prav dobrega gradiva za „Glasnika“ pridobimo, želimo razpisati troje daril (in sicer 1. za naj boljšo no-

*) Kot odgovor vsem gospodom, ki so nas nagovarjali, rajno „Bčelo“ zopet v življenje poklicati. Pis.

velo iz domačega življenja ali za najlepšo povest, osnovano na podlagi domače zgodovine, 2. za naj boljši sostavek narodopisen ali krajopisen in 3. za najboljši sostavek iz narodoznanstva); le manjka nam kakega mecenata, kateri bi bil pripravljen darovati kaj v povzdigo domačega slovstva. Pa tudi to se da doseči z združeno močjo. Zatorej se tudi obračamo do vseh rodoljubnih Slovincov, katerim je v resnici mar čedalje lepši razcvet naše literature, s ponižno prošnjo, da nam blagovolijo tudi v tej zadevi dobrovoljno na pomoči biti. Le tako se bo dala postaviti terdna podlaga lepoznanškemu listu. Naj torej vsi, ki so volje v ta žlahni namen kaj malega v denarjih na altar domovine položiti, saj do 15. oktobra t. l. ali podpisanemu ali čast. gg. vrednikoma „Novic“ ali „Slov. Prijatla“ na znanje dati blagovolijo, koliko bi bili pripravljeni darovati, da se gori omenjene darila razpisati morejo. Gotovega dnarja sedaj še ni treba pošiljati, ampak še le tedaj, kader bodo gg. razsojevalci določili, katerim sostavkom, naj se podelé razpisane darila. Imena vseh podpornikov se bodo razglasile po „Novicah“ in po „Slov. Prijatlu.“

Kakor hitro bo zadosti dnarja podpisanega, bomo naprosili gospod dr. Bleiweis-a, vrednika „Novic“ v Ljubljani, gosp. Cigale-ta, vrednika deržavnega zakonika, na Dunaji in g. Einspielerja, vrednika slov. Prijatla v Celovcu, da določijo, pod katerimi pogoji naj se razpišejo darila, in potem tudi razsodijo, kateri sostavki naj se obdarujejo. Le tako bo nam v sedanjih okolišinah mogoče osnovati beletrističen časopis in ga ohraniti morebiti še mnoge leta v korist in blagor domovini. Sezimo si vzajemno v roke, da se bo čedalje lepše in veselše razcvetala domača literatura.

V Lešah 10. septembra 1857.

Anton Janežič,

c. k. učitelj slov. in nemškega jezikoslovstva
na višji realki v Celovcu.

Jezikoslovna drobtinica.

Od kod beseda „uzem“.

Pisal sem bil opisovaje navade Bistričanov, da tukaj velikonoč „uzem“, kakor Hervatje „Vazam“ imenujejo. Takrat sem rekel, da ta beseda toliko pomenjuje, kakor konec zime. Ko sem pa to nekoliko bolje premislil in se z nekim učnim Slovencom posvetoval, sem previdil, da to nikakor biti ne more. Praeposicia uz pomenjuje toliko kakor nemški „empor“, „uzdigniti“ = „emporheben“. — Glagol jeti, jmem pa se samo v sostavah rabi: „najeti, najmem“, „prejeti, prejmem“, „zajeti, zajmem“. —

Iz glagola uzjeti je substantiv „uzjem“, kakor iz prejeti „prejem“; j se pa izpušča, tedaj ostane uzem, kar toliko pomenjuje, kakor „Emporhebung, Auferstehung.“

Bile, sedmošolec.

Ozir po svetu.

Dairi, japonski papež.

Japanezom zapoveda posveten „glavar“, Kubo imenovan. Ta je samovlasten in nasledljiv knez (car) in stanuje v mestu Jeddo na Nifon-skem otoku. — Zraven tega cara pa v tej deželi še druga oseba posebno slovi, namreč Dairi, duhovni glavar ali japonski papež, kteremu ljudstvo še večo čast daje, kakor pa caru. Dairi-ja imajo, kakor Boga. Vse, česar se on dotakne je sveto; on nikdar ne umerje, temuč samo včasih svojo dušo ponovi. Dairi stanuje v Kio ali Miako-tu, ki je zraven Jeddo največje mesto japonskega kraljestva in čez 500.000 prebivavcov šteje. Tu ima zelo krasno poslopje; njegovo dvoranstvo je 22.000 duhovnov, kateri morajo v 4000 cerkvah tega velikega mesta službo Božjo opravljati. Ljudstvo Dairi-ja nikdar pred oči ne dobi in vsakega s smertjo kaznujejo, kateri se prederzne

pravo ime živega Dairi-ja izgovoriti. Razun njegovega dvoranstva in najvišjega carevega uradnika ne sme nikdo k njemu. Le enkrat vsako leto ide v neko galerijo, ki je tako narejena, da ljudstvo le njegove noge gledati zamore, in ako hoče na vertu svojega zlo začuvanega poslopja čisti zrak vživati, se morajo vsi oddaljiti, preden ga duhovni na svoje rame vzamejo in na vert nesejo, kajti zemlje se nesme nikdar dotakniti. Dairi-jev rod nikdar neodmerje; ako nima otrok, dobi iz nebes sinčka, t. j. dete iz najslavnejšega roda v celem carstvu najdejo pod drevesi poleg poslopja položeno. Dairi ima tri ministre in sme devetkrat devet žen imeti; obleko mu smejo le čiste device šivati in jestvine se mu vsikdar dajejo v novih posodah, ktere potem potarejo. — Dne 1. julija 1856 je pred sedanjim vladajoči Dairi zbolel, drugi dan mu je bilo huje in ko so 3. julija zapazili, da mu smert ne bo več dolgo prizanašala, so šli duhovni v svoje cerkve in so ljudstvu naznanili, da se je Dairi zavezal s 7 velikimi bogovi nebes in da bode v naročji največjega teh bogov „Tea-Sio-Dai-Tsin-a“, svojo dušo ponovil. Potem so se počele molitve in ko so te končali, so duhovni oznanili: zdaj sme ljudstvo v Dairi-jevo poslopje, da vidi častitega svojega najvišjega duhovnega glavarja. Nato je na kupe ljudstva v Dairi-jevo poslopje hitelo. Dairi je počival na svitačni postelji; oblečen je bil v belo haljino in obraz mu je zakrival redek pajčolan. Duhovni so mu z dišečim tamjanom kadili in na glas molili. 5. julija ob devetih pred poldnem je Dairi umerl. Ko je dihati nehal je višji duhoven njegovo roko vzdignil kviško v znamenje, da je Dairi umerl, da je njegova duša k bogom odšla, odkodar pa se naskorom sopet bode vernila. Vse tiho je potem bilo. Za kakošnih deset minut je pokrtil višji duhoven mertvo Dairi-jevo truplo z velikim belim zagrinjalom; kratko potem je djal zagrinjalo zopet vstran in vidili so namesti še ravno nmerlega človeka družega prejšnemu podobnega in življenja polnega. Ta je vstal, stopil iz postelje, šel pred nek oltar in blagoslovil ljudstvo, ktero je veselja zvan sebe bilo. — Duhovni so umetno na mesto umerlega Dairi-ja njegovega sina in naslednika vrinili, kar pri smerti vsakega Dairi-ja ponavljajo, in k čemur jim mnogo pripomore terdna vera ljudstva in preproge, s kterimi je svitačna postelja od vseh krajev zakrita. Telo umerlega Dairi-ja so duhovni ponoči prenesli v Ycie-nsko cerkev in tamo sožgali. Kdor bi se prederznil, v to cerkev stopiti, bi ga oskrunjavca hrama božjega živega sožgali. 7. julija se je novi Dairi, skerbno zagernjen in od vseh duhovnov obdan, peljal skoz celo mesto na vozu, kterega je 100 belcov vlekle. Vse je padalo na obraz in ga molilo kakor Boga. Nikdo se ni podstopil delati, vse je praznovalo, vsi zaperti so bili oprosteni in vse kaznovavne pravde so bile uništene. Iz „F. J.“ Tonekov.

Novičar iz avstrijskih krajev.

Iz Brešč na Štajarskem. 10. dan t. m. — Ker „Novice“ marsiktero nesrečo od pogorelcov na znanje dajejo, naj mi dovolijo treh pogorelcov nesrečo popisati. Od desete do dvanajste ure ponoči 7. dan t. m. so trije kmetje v Mostnah (Brückle) pol ure od Brežč (Rann) namreč: Žabkar, Drugovič in Špular pogoreli. Vse je že spalo, samo čuvaj, ki je hodil po ulicah in uro oznanoval, je narpred ogenj zagledal in komaj ljudi iz spanja zbudil, sicer bi bili vsi zgoreli. Iz spanja zbudjeni in od ognja prestrašeni so komaj živino iz hlevov izgnali, družega blaga niso mogli nič oteti, in tako jim je čisto vse pogorelo, hiše, hlevi, podi, obleka, žito, predivo, kerma, vozovi, plugi, brane, z eno besedo vse, da družega ni viditi, kakor tri peči; ker je vse leseno in s slamo pokrito bilo, je vse do tal pogorelo. Še večja nesreča bi bila, če ne bi bili ljudje iz Brežč z gasivnico, iz Čateža in družih vasí na pomoč prihiteli, da so druge strehe, ki so se že v nemale, z gasivnico in škafi polivali, da se niso vžgale. Ti trije gospodarji s njih dru-